

TÜRKİYE DIYANET VAKFI YAYINLARI/327

AHMET HAMDİ AKSEKİ

(Sempozyum)

Yayına Hazırlayanlar

Hüseyin Arslan - Mehmet Erdoğan

ANKARA

2004

Ahmed Hamdi Akseki'nin "Peygamberimiz'in Vecizeleri" Kitabındaki Mesajı

Doç. Dr. İ. Hakkı Ünal

Son devirde ülkemizin yetiştirdiği büyük âlimlerden biri olan Ahmet Hamdi Akseki, İslâmî ilimlerin hemen her dalında kalem oynatmış biri olarak hadis ve sünnet konusundaki görüşlerine de çeşitli eserlerinde yer vermiştir. Bu tebliğimizde onun, "Peygamberimiz'in Vecizeleri"⁽¹⁾ isimli kitabındaki mesajı üzerinde duracak ve kitapta yer verdiği hadislerin yorumunda orijinal bulduğumuz bazı görüşlerine temas edeceğiz.

Bu konuya geçmeden önce Ahmet Hamdi Akseki'nin hadis ve sünneti nasıl değerlendirdiği ile ilgili bir iki nokta üzerinde durmak istiyorum. "Riyazu's-Salihîn" isimli hadis mecmuasının Türkçe tercümesine yazdığı mukaddime⁽²⁾, "hüküm vazeden ve etmeyen sünnetler" başlığı altında "bize naklolunan bütün sünnetlerin bir başka açıdan şu üç kısımda mütalaa edilebileceğini" belirtmektedir:

"1. Yemek, içmek, uyumak, yürümek, ziyaretleşmek, dargınları barıştırmak, alış veriş etmek gibi beşeri ihtiyaçlara ait hususlar hakkında peygamberden rivayet edilen şeyler.

2. Elbisenin biçimi, uzunluğu ve kısalığı, ziraat ve tıbbaya dair rivayet edilen sünnetler gibi tecrübeye, şahsî ve ictimaî adetlere dayanan şeyler.

3. Harp meydanında askerleri lüzumlu yerlere yerleştirmek, safları tanzim etmek, pusu kurmak, hücum etmek veya geri dönmek, konak yerlerini seçmek, mevkiin, durumun ve şahsî tecrübenin ilham ettiği diğer tedbirleri almak gibi hususî ahval ve şeraite göre yapılan şahsî tecrübe ve tedbirlere ait olanlar."⁽³⁾

(1) Ahmet Hamdi Akseki, *Peygamberimizin Vecizeleri* (Birinci Kitap: Kuvvetli İman, Kuvvetli İrade), Matbaa-i EbuZZiya, İstanbul 1945.

(2) Muhyiddin en-Nevevi, *Riyazu's-Salihin I-III* (Çev: Kıvamuddin Burslan-Hasan Hüsnü Erdem) 4. baskı, Ankara 1972. (Mukaddime, I/I-XXIX)

(3) *Age.*, I/XIV-XI.

Bu ayrımı zikrettikten sonra kendi kanaatini şu şekilde belirtir: “Bu üç kısma dair naklolunan hadislerin ve sünnetlerin hiçbiri mutlaka yapılması ve yahut yapılmaması istenilen şeriat ahkâmından değildir. Bunlar ancak beşerî olup, Hz. Peygamber'in bu hususta tuttuğu yol ne teşridir ve ne de teşri için mutlak bir senettir. Bunlardan biz, kendi ahval ve şeraitimize göre istifade etmenin yollarını araştırırız. Bunlar, Peygamber'in bir insan olması bakımından tecrübeye, âdetlere, ahval ve şeraitin hususiyetine göre söylediği veya işlediği şeylerdir. Meğer ki sarîh bir emir olsun.”⁽⁴⁾

Bu taksim ve değerlendirmesinin birkaç sayfa öncesinde Merhum Akseki, “sünnet ve hadisin de Kur'an gibi vahiy olduğunu, Kur'an'la aralarında sadece bir mertebe farkı bulunduğunu” üzerine basarak belirtmektedir.⁽⁵⁾

Bu durumda zahiren bir çelişkinin varlığından söz edilebilir. Eğer hadis ve sünnet bütünüyle vahiyse, kendisinin biraz önce zikrettiğimiz taksiminde yer alan peygamber fiillerinin, onun ifadesiyle “mutlaka yapılması veyahut yapılmaması istenilen şeriat ahkâmından” olmaması düşünülemez. Yani vahyin söz konusu olduğu yerde bir Müslümanın muhayyer olması beklenemez.

İşte bu noktada Merhum Akseki'nin sünneti, bağlayıcılık yönünden bir ayrımına tâbi tuttuğunu görüyoruz. Buna göre, Hz. Peygamber'in şahsî bilgi ve tecrübesine, aklî muhakemesine, ictimaî örf ve âdetlere dayalı olarak irat ettiği hadis ve sünnet, teşriî bakımdan mutlak bağlayıcı değildir. Nitekim bunu kendisi de açıkça belirtmekte ve Hz. Peygamber'in maksatları bakımından farklı tasarruflarını teşriî açıdan aynı değerde mütalâa etmenin yanlış olduğunu söylemektedir.⁽⁶⁾

Bilindiği üzere, hadisçiler, hadis ve sünneti çok geniş bir çerçevede tanımlarlar. Buna göre, “Peygamberimiz'in bütün sözleri, fiilleri, takrirleri, zatı, sıfatları, hatta peygamberlikten önceki hayatı” da bu kapsamda mütalâa edilir. O yüzden, Suyutî (Ö. 911/1505)'nin hocalarından Muhyiddin el-Kâfiyeci (Ö. 880/1475), Buhârî Sârih: Kirmânî (Ö. 786/1384)'nin, “Bil ki hadis ilminin konusu Allah'ın resulu olması hasebiyle, Resulullah'ın zatıdır” tanımına itirazda bulunarak, “Resulullah'ın zatı hadis ilminin değil, tıp ilminin konusudur”, demektedir.⁽⁷⁾

Sünneti bağlayıcılık yönünden ele alan ve sınıflandıranlar genellikle usûlü fıkıhçılardır. İşte Ahmet Hamdi Akseki de sünneti tanımlar ve onun bağ-

(4) *Age.*, I/XV.

(5) *Age.*, I/IX.

(6) Daha geniş bilgi için bkz. *Age.*, I/XV-XVIII.

(7) Suyutî, *Tedrâbu'r-Râvi fî Şerhi Takrîbi'n-Nevâvi I-II*, (Taha Abdulvehhab Abdullatif), 2. baskı, Beyrut 1979. I/41.

layıcılık yönünden değerlendirirken daha çok bir usulü fıkıh âlimi gibi davranmıştır. Bu bakımdan, toplumun dinî problemlerinin çözüm bulma makamı olan Diyanet İşleri Teşkilatı'nın başkanlığını deruhte etmiş bir âlimin böyle bir tavır içinde olması ve halkın istifadesine sunulan bir hadis mecmuasının girişinde bu görüşlere yer vermesi son derece manidardır.

İşaret etmek istediğim ikinci husus, onun hadis ve sünneti neredeyse topyekün gözardı eden bir zihniyete şiddetle karşı çıkması ve çeşitli eserlerinde bunlara muknâ delillerle cevap vermiş olmasıdır. Nitekim biraz önce görüşlerini iktibas ettiğim yazıda bununla ilgili olarak şunları söyler: "İslâm'ın esası yalnız Kur'an'dır, biz ancak ona bakarız" gibi bir iddia ile Peygamber'in hadislerine kıymet vermemek, şayet kötü bir fikre dayanmıyorsa, hadis ve sünneti ve Peygamber'in vazifesinin şumul ve mahiyetini anlamamaktır. Kur'an'ı tebliğ eden de tefsir ve beyan eden de Peygamber'in kendisidir.⁽⁸⁾

Tebliğ konumuzu teşkil eden kitabında ise bazı müsteşriklerin hadis ve sünnetle ilgili görüşlerini eleştirdikten sonra, kendi deyimiyle "Müslümanlık hakkında bazı makaleleri bulunan ünlü bir yazar ve milletvekiliyle" girdiği bir diyaloga yer vermektedir. Akseki, bu muhavere, Kur'an'dan başka kaynak tanımayan muhatabına, Kur'an'ın anayasa, hadis ve sünnetin ise bu anayasayı tefsir eden kanun, tüzük ve mevzuat mesabesinde olduğunu, bu yüzden, "ben sadece anayasayı tanır, kanunları tanımam" demek ne kadar anlamsızsa, Kur'an'ı kabul edip sünneti reddetmenin de o kadar anlamsız olduğunu söyleyerek onu ilzam etmiştir.⁽⁹⁾ Akseki'ye göre, "Kuran'ı kabul edip de onu bize verenin Kur'an hakkındaki talimlerini kabul etmemek, bize ihsan olunan nimeti alıp da onu veren tanınamaya, yahut bir makineyi kabul edip de onu yapan ustanın, makinenin nasıl kullanılacağına dair yapmış olduğu talimatnameye kıymet vermemeye benzer ki bunları ancak anlayışı kıt, bilgisi kırık dökük kimseler yapar".⁽¹⁰⁾

Akseki, "Peygamberimiz'in Vecizeleri" isimli kitabını niçin kaleme aldığını şöyle izah ediyor: "Peygamberimiz'in; 'söylediklerimi işitip belledikten sonra işittiği gibi başkasına eriştirenin Allah yüzünü ağartsın'⁽¹¹⁾ duasının daire-i şumulüne girebilmek umudu ile kütüphanemize ziyet veren Kütübü Site ve diğer sünen ve müsnedlerle daha birçok muteber hadis kitaplarından gücümüzün ve bilgimizin yettiği kadar faydalanmak ve öğrendiklerimizi başkalarına da eriştirmek istedik ve hayli zaman evvel onlardan birçok seçmeler ya-

(8) *Riyazü's-Salihin* (Mukaddime) I/X.

(9) Bkz. *Peygamberimiz'in Vecizeleri*, 16-21 (1 nolu dipnot).

(10) *Age.*, 20-21.

(11) Ebu Davud, *Sünen I-V, Kitabu'l-İlm*, 10, (Çağrı Yayınları, İst. 1981), IV/68-69; Tirmizî, *Sünen I-V, Kitabu'l-İlm*, 7, (Çağrı Yay. İst. 1981), V/42.

parak dilimize çevirdik. Her biri 'cevâmu'l-kelim' olan bu hadisleri sade bir tercüme ile bırakmaya gönlüm razı olmadığından tercümelerinden sonra bazen uzun, bazen de kısa izahlar yapılmıştır. Esasen ben, Kur'an ve hadis gibi lâfızlarındaki hususilik, umumilik, kayıtlı veya kayıtsız olmak gibi bir takımı şerh hükümlere esas olan ana kitaplarımızın kuru bir tercüme ile bırakılmasına taraftar değilim... Bu seçmelere 'Peygamberimiz'in Vecizeleri' adını vermeyi uygun buldum. Çünkü bunlar gerçekten birer vecizedir."⁽¹²⁾

Akseki özellikle ahlâk düsturlarını ihtiva eden kısa ve özlü hadislere ve cize demeyi tercih etmekte, diğer bazı eserlerinde de bu ifadeyi kullanmaktadır.⁽¹³⁾

"Kuvvetli iman, kuvvetli irade" alt başlığıyla birinci kitap olarak 1945'te neşredilen bu esere Merhum Akseki hadis ve sünnetle ilgili bir giriş yazmış⁽¹⁴⁾ ve çeşitli konularda seçtiği 35 hadisi uzun sayılabilecek açıklamalarla şerh etmiştir. Kitabın ön sözünde "vakit ve imkan kaldıkça bunları yayınlamaya karar verdim" demesine rağmen ve yazık ki müteakip kitapların neşri mümkün olmamıştır.

Kitabın ana başlıkları şunlardır:

1. Hadis ve sünnet
2. Kuvvetli mü'min zayıf mü'minden hayırlıdır
3. İctimaî vazifeler ve haklar
4. Sevgi ve nefrette taassup
5. İman ve istikâmet
6. Takva ve ahlâk güzelliği
7. Müslümanlık ve güzel ahlâk
8. Din-nasihah
9. Bulaşıcı hastalık ve hurafeler
10. Beş nimet
11. Afiyet ne demek?

Ahmet Hamdi Akseki'nin, kitabına seçtiği hadislerin yorumunda gösterdiği dirayet ve isabet fevkalade dikkat çekicidir. "Kuvvetli mü'min zayıf mü'minden daha hayırlı ve Allah yanında daha sevgilidir."⁽¹⁵⁾ hadisiyle kitaba başlayan Akseki bu hadisin yorumunun bir bölümünde şu görüşlere yer verir: "Kavi mü'minin diğer bir manası da insanlarla kaynaşıp görüşen, onlara hakkı ve doğruyu gösteren, onları kötülükten çevirip daima hayır ve fazilete sev-

(12) *Peygamberimiz'in Vecizeleri*, 5-6.

(13) Bkz. *Riyazu's-Salihin* (Mukaddime) I/XIV.

(14) *Peygamberimiz'in Vecizeleri*, 7-25.

(15) Müslim, *Sahih I-III, Kitabul-Kader*, 34 (Çağrı Yay. İst. 1981) III/2052.

ketmeye çalışan ve bu uğurda karşılaşacağı güçlüklerle, mihnetlere ve her türlü mahrumiyete göğüs geren mü'min demektir. Bu bakımdan hadisi şerif bize sunu talim ediyor: Hayırlı ve Allah yanında en sevgili mü'min, sadece kendi âlemine çekilerek ibadet ve taatla yaşayan değil, belki güzel ve hayırlı mak-satlarla insanların içine karışıp onların halleriyle hallenen, onların dertlerini kendisine dert edinen, cemiyete hizmet etmeye çalışan ve bu uğurda karşılaşacağı, iyi-kötü, acı-tatlı her şeye sabredebilen mü'mindir.”(16)

Akseki'ye göre, kendi köşesinde uzlete çekilip ibadet ve taatle vakit geçirmek ideal bir Müslümanın özelliği değildir. Ona göre ideal mü'min her türlü güçlüğe rağmen toplumsal görevlerini ihmal etmeyen kimsedir. Bu görüşünü şu hadislerle teyit eder: “Halk arasına karışıp onların ezalarına sabreden mü'min, onlarla karışıp görüşmeyen ve onların sevilmeyen hallerine katlan-mayandan hayırlıdır.”(17)

Bir sonraki bölümü ictimâî vazifelere ve haklar konusuna ayıran Akseki “Nefsi için sevdiği şeyi kardeşi için de sevmedikçe hiçbiriniz mü'min ola-maz”(18) hadisini, rivayet farklarıyla birlikte verdikten sonra, hadis metninde-ki “kardeş” kelimesini “insan kardeşliği” olarak tefsir etmektedir. Bu yorum-da esas aldığı delil yine hadislerdir. “Nefsin için sevdiğin şeyi insanlar için de sev”(19), “İnsanların sana yapmasını istediğin şeyi sen de onlara yap, halk ta-rafından sana yapılmasını istemediğin şeyle halkı rahatsız etme”(20) hadisle-rindeki “insanlar” kelimesinin, bir önceki hadiste yer alan “kardeş” kelimesi-ni tefsir ettiğini belirten Akseki, âdetâ hadisleri yine hadislerle şerh etmekte ve şöyle demektedir: “Kardeşten maksat yalnız nesep veya din kardeşleri ol-mayıp alelittak insan kardeşliğine de şamildir... Bir başka rivayette kardeş ye-rine komşu, bazı hadislerde de kardeş yerine nâs denilmesi, diğer hadislerde-ki kardeş kelimesinin umumî ve bütün insanlara şamil bir manada kullanılmış olduğuna delildir.”(21)

Günümüzde din kardeşliğini bile yeterli görmeyip hizip, cemaat, tarikat ayrılığını kardeşliğe mani sayan Müslümanların varlığı düşünülürse Merhum Akseki'nin, İslâm'ın evrensel mesajına uygun bir insan kardeşliğini ön plâna çıkarması hayranlık vericidir. Âlemlere rahmet olarak gönderilen bir Peygam-berin sözlerinden böyle bir sonuca ulaşılmasından daha tabîî bir şey olamaz.

Ahmet Hamdi Akseki'nin bu bölümde zikrettiği Peygamber vecizelerinin

(16) *Peygamberimiz'in Vecizeleri*, 35.

(17) Ahmed b. Hanbel, *Müsned I-VI*, (Çağrı Yay. İst. 1982) II/43, V/365.

(18) Buhari, *Sahih I-VIII, İman*, 7 (Çağrı Yay. İst. 1981), I/9. Müslim, *İman*, 71, 72.

(19) Tirmizî, *Zühd*, 2; A.b. Hanbel, *Müsned*, II/310, IV/70, 72.

(20) Benzer bir rivayet için bkz. A.b. Hanbel, *Müsned*, III/473.

(21) *Peygamberimiz'in Vecizeleri*, 69.

den çıkardığı veciz sonuç şudur: “Fertler yalnız kendileri için değil, bilhassa cemiyet için yaparlar... Filozofların ictimaî ahlâk ve ictimaî vazifeler diye izah etmeye çalıştıkları vazifeleri Peygamberimiz’in ‘nefsin için sevdiği şeyi insanlar için de sev’, ‘Kendisi için sevdiğini kardeşi için de sevmeyen mü’min olamaz’ vecizeleri bütün inceliğiyle ifade etmiştir.”(22)

“İmanın birtakım esasları olduğu halde imanda olgunluğu, ‘komşularını, din kardeşlerini ve bütün insanları sevmeye’ bağlaması, Allah’ın bütün kullarını, Allah’ın kulu olduklarından dolayı sevmenin imanın en büyük rüknü olduğuna delildir.”(23)

Akseki, ahlâk konusunda son derece hassastır. İslâm’ın bir ahlâk dini olduğunu ısrarla vurgular. Bu konuda müstakil eserler yazmış ve dersler vermiştir. Bu kitabında da “iman ve istikamet”, “takva ve ahlâk güzelliği”, “Müslümanlık ve güzel ahlâk” başlıkları altında ilgili hadislere yer verir. Ona göre takva, iman ve güzel ahlâktan oluşan bir bütündür.

O, akıl ve dini birbirinden ayırmadığı için ahlâkî vazifelerin kaynağında her ikisini birlikte görür ve bunu şöyle ifade eder: “Ahlâkî kaideler aklın kılavuzluğu ile dinden alınır. Bunun için ahlâkî emirler aynı zamanda dinî emirlerdir. Fakat bundan dolayı bu vazifeler akli mahiyetlerinden bir zerre bile kaybetmiş değillerdir. Çünkü İslâm dini esasen makuldür ve dinin temeli akli mebdelerdir. Bundan dolayıdır ki İslâm’ın talim eylediği ahlâk kanunları en metin bir felsefenin ahlâk mebdelerinden hiçbirini ihmal etmemiştir. Binaenaleyh ahlâkın dine dayanması, yalnız akla dayanmasından daha sağlam ve daha esaslıdır.”(24)

Akseki’nin, kitabında bölüm başlığı yaptığı bir konu da “sevgi ve nefrette taassup”tur. Bu konuyla ilgili olarak seçtiği hadislerin yorumunda serdettiği görüşler daha çok günümüze tercüman olacak niteliktedir. Birer vecize olarak nitelendirdiği, “bir şeye olan sevgin (seni) kör ve sağır eder”(25), “İnsanların övgüsünden hoşlanman (gözünü) kör, (kulağını) sağır eder.”(26), “Meddahları gördüğünüzde yüzlerine toprak saçınız”(27), “Dostunu ihtiyatlı sev, belki günün birinde düşmanın olur. Düşmanına da çok kinli olma, belki günün birinde dostun olur.”(28) hadislerine psikolojik açıklamalar getiren Akseki, taassupta varılan noktayı şöyle ifade eder: “Öyle adamlar görüyoruz ki merbut

(22) Age., 63.

(23) Age., 72.

(24) Age., 68.

(25) Ebû Dâvud, *Edep*, 116; A.b. Hanbel, *Müsned*, VI/194, VI/450.

(26) Abdurrauf el-Mûnâvî, *Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Camii's-Sağır I-VI* Kahire 1938, III/369.

(27) Müslim, *ez-Zühd ve'r-Rekâik*, 69. III/2297.

(28) Tirmizi, *Birr*, 59.

veya mensup oldukları herhangi bir şahsın veya sistemin hatalarını, eksiklerini görmezler, görmek istemezler. Açık olan ve örtülmesi mümkün olmayan hatalarını ve noksanlarını bile tevîl etmek isterler. Onun aleyhinde söylenen sözlere karşı kulakları kapalıdır ve bunları söyleyenlere kızarlar da. Pek muztar kalır ve onları inkâr edemeyecek bir dereceye gelirlirse belki de gene tevîl cihetine saparlar.”(29)

Akseki'nin bu konudaki şu prensibi kanaatimizce her devir için geçerlidir: “Her ne suretle olursa olsun, övülmeğe çok zevk alan, dalkavukluktan hoşlanan bir adam, imanen zayıf ve ahlâken düşkün demektir.”(30)

Günümüzde dinî ve siyasî alanda bir ideal ve hizmet için öne atılan kimselerin kısa süre içinde nasıl “la yüs’el” hale geldikleri, bazı hezeyanlarının bile müntesipleri tarafından hikmet sayıldığı gözönüne alınırsa, Merhum Akseki'nin böyle toplumsal bir yaraya 50 sene öncesinden dikkat çekmesi şayanı takdirdir.

Ahmet Hamdi Akseki'nin hadis yorumunda gördüğümüz orijinal noktalardan birisi de hadislere dayalı mezhep ihtilaflarını ele alırken şu veya bu mezhebe hak vermek yerine hepsini genel bir değerlendirmeye tâbi tutarak tarafların isabetli veya hatalı görüşlerini açıkça belirtmiş olmasıdır. Meselâ içinde, amellerin tartılacağı “mizan” kelimesi geçen rivayetlerle ilgili olarak Mutezile ve ehl-i sünnet arasındaki görüş ayrılığını belirttikten sonra her ikisinin hatasını şu şekilde izah eder:

“Ahirette mizanı ve amellerin onunla tartılacağını inkâr ederek, “Ameller birer cisim olmayıp arazdır. Arazın tartılması ise mümkün değildir. Binaenaleyh mizanda maksat Allah'ın mutlak adaletinin tecellisidir. Bununla beraber Cenabı Hak bunların ne olduklarını bildiği için tartmaya ihtiyacı yoktur”, diyen Mutezile bu hükümlerde nasıl hata etmişlerse, onları red makamında, “Amellerin herhangi bir şekilde maddileşerek, yani mücessem suretler haline konularak kendilerine mahsus cismanî bir suretle tartılacaklarını veyahut amel defterlerinin tartılacağını ve bunların da cisim olduklarını ileri süren ehl-i sünnet ulemasından bazıları da aynı suretle gayp ve ahiret âlemini, gördüğümüz dünya âlemine ve orada cereyan edeceği haberlerde varit olan kanunları, burada gördükleriyle ölçmeye kalkmış olduklarından hataya düşmüşlerdir.

Meselenin esası gaybe iman etmektir ve bunda her iki taraf da müttefiktir. Gayp âlemi ise görünmeyen ve tecrübelerimiz altına girmeyen bir alemdir. Ahiret ve orada insanlara verilecek amel defterleri, hesap, mizan, amellerin tartılması, sırat hep gayp âleminde. Bunların hepsi hakır ve hep olacaktır.

(29) Peygamberimiz'in Vecizeleri, 87.

(30) Age., 92.

Kitap ve sünnette bunlar nasıl varit olmuşsa öylece iman vaciptir. Fakat bunların sıfatları ve keyfiyetleri hakkında bir hükümde bulunmak ilim ve idrakimizin dışında olduğundan yanlıştır.”⁽³¹⁾

Meselesi, Kur'an ve sünnet ışığında, yerine göre mezhepler üstü ve taassuptan uzak bir bakışla değerlendirebilecek Akseki gibi dirayetli âlimlere toplumumuzun ne kadar muhtaç olduğunu belirtmeye gerek yoktur.

Ahmet Hamdi Akseki'nin hadisleri tercüme ve şerh ederken kelimelerin gerçek anlamlarını yakalamaya özen gösterdiği görülmektedir. Meselâ kitabında yer alan şu hadis buna örnektir Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Din nasihattır. (Kime diye sorduk). ‘Allah’a, kitabına, peygamberine, Müslümanların reislerine (ulu’l-emre) ve bütün Müslümanlara’ buyurdu.”⁽³²⁾

Bu hadiste “nasihat” kelimesi Türkçe'ye genellikle öğüt olarak çevrilmiştir. Gerçekten de Türkçe'de nasihatın öğütten başka bir karşılığı yok gibidir. Arapça'da da bu anlamda kullanılması yaygındır. Ancak kelimenin “ihlâs ve samimiyet” gibi değişik anlamları da vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu kökten gelen kelimelerin hem öğüt, hem de içtenlik ve samimiyet anlamında kullanıldıkları görülmektedir.⁽³³⁾

Meselâ, *يا أيها الذين آمنوا توبوا إلى الله توبة نصوحا* ayetindeki “nasuh tevbe” samimî ve içten yapılan tevbe anlamındadır. Hadisteki nasihat da bu anlamda yani, ihlâs ve samimiyet anlamındadır. Nevevi'nin “Kırk Hadis”ini İngilizce'ye çeviren mütercimler de nasihati “sincerity” kelimesiyle karşılamışlar ve düşükleri dipnotta, kelimenin yaygın anlamının hadisin kontekstine uygun düşmediğini belirtmişlerdir.⁽³⁵⁾ Nitekim Buhari de bu hadisi bab başlığı olarak zikrettikten sonra⁽³⁶⁾ *إذا نصحو لله ورسوله* ibaresini ilave etmiştir ki ayetin meali “Zayıflara, hastalara ve sarfedecek bir şeyi bulamayanlara, Allah ve Resülü'ne samimiyetle bağlı kaldıkları müddetçe sorumluluk yoktur...”⁽³⁷⁾ şeklindedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınladığı mealde de ayete bu mana verilmiştir ki kanaatimizce doğru olan da budur. Bu takdirde hadisin manası şöyle olmaktadır: “Din ancak samimiyet ve ihlâstır. (Kime karşı dedik). Allah’a, kitabına, Resu-

(31) *Age.*, 130-131.

(32) Buhari, *İman*, 42; Müslim, *İman*, 95.

(33) Bkz. Ragıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garib'il-Kurân* (Tah. Muhammed Seyyid Keylânî) Beyrut t.y., 496.

(34) Tahrîm, 8.

(35) *An-Nawawî's Forty Hadith* (Çev. Ezzeddin İbrahim-Denys Johnson-Davies) 3. baskı, Kuwait 1985., s. 44.

(36) Buhari, *İman*, 421.

(37) *Tevbe*, 91.

lü'ne, Müslümanların yöneticilerine ve bütün Müslümanlara karşı (samimiyet) buyurdu”.

İşte Ahmet Hamdi Akseki, bu hadisin şerhinde din ve nasihat kelimelelerini ayrı ayrı incelemiş, nasihatın asıl lugat manasının, “ihlâs, sıdk ve tasfiye” olduğunu belirtmiştir.⁽³⁸⁾ Hadisin şerhinde ise Allah’a, kitabına ve Resulü’ne nasihatın onlara iman ve itaati halis kılmak, ulu’l-emre nasihatın, doğru yolda oldukları sürece onlara itaat etmek, yanlış yaptıkları yerde ikaz etmek, Müslümanlara nasihatın ise onları dünya ve ahiret işlerinde tenvir ve irşat etmek olduğunu belirterek nasihat kelimesini içerdiği bütün anlamlarıyla birlikte hadis yorumuna tatbik etmiştir.

Akseki kitabının bundan sonraki bölümlerinde, bulaşıcı hastalıklar ve hurafeler konusunu işlemiş⁽³⁹⁾, bu konularda varit olan ve çelişkili görülen rivayetleri tevîl ederek, anlaşılmasında zorluk bulunan uğursuzlukla ilgili rivayetleri izah etmiştir. Sonunda İslâm’ın, hurafeye ve uğursuzluk inancına karşı, fakat bütün bilimsel gerçekleri ve gelişmeleri teyit edici bir din olduğunu ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, bu tebliğimizde küçük çaplı bir eserini tanıtmaya ve orijinal bulduğumuz görüşlerini aktarmaya çalıştığımız Merhum Ahmet Hamdi Akseki, kitapta yer alan yorumlarıyla, 1400 sene önce söylenmiş Peygamber sözlerinden âdeta bugün söylenmiş gibi nasıl yararlanacağımızın yolunu bize göstermektedir. “Fıkhu’l-hadis” denilen ve hadisleri söyleniş amacına ve ortamına uygun anlayarak doğru istidlâlde bulunmayı ifade eden bilim dalı, 20. asır Türkiye’sinde sanki onunla temsilcisini bulmuş gibidir. Ne yazık ki bu kitapçığa sığdırabildiği 35-40 civarındaki hadisin yorumunda gösterdiği dirayet ve maharetinin daha fazla örneklerini sunmaya ömrü vefa etmemiştir. Onun izinden gidecek ilim adamlarımızın bu boşluğu dolduracağını ümit ediyor, onu bir kere daha rahmet ve minnetle anıyoruz.

(38) *Peygamberimiz’in Vecizeleri*, 135.

(39) *Age.*, 140-159.